

Юридичні науки

УДК 347. 965

Кротюк Єлизавета Василівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кротюк Елизавета Васильевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Krotyuk Elizabeth

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Назаров Іван Володимирович

кандидат юридичних наук, професор кафедри адвокатури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ АДВОКАТСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

**РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА НЕЗАВИСИМОСТИ АДВОКАТСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ**

**REALIZATION OF THE PRINCIPLE OF INDEPENDENCE OF
ADVOCACY IN UKRAINE**

Анотація. Стаття присвячена аналізу і дослідженню сутності функціонування принципу незалежності адвокатської діяльності згідно міжнародно-правових стандартів. Надано аналіз взаємовідносин адвокатури та державної влади з точки зору дотримання цього принципу в умовах побудови правової держави та громадянського суспільства.

Проведено порівняння вітчизняного законодавства та міжнародних актів щодо гарантій реалізації незалежності даної правозахисної інституції.

Ключові слова: *адвокат, адвокатська діяльність, залежність адвокатської діяльності, правозахисний орган.*

Анотація. *Стаття посвячена аналізу и исследованию сущности функционирования принципа независимости адвокатской деятельности согласно международно-правовым стандартам. Дан анализ взаимоотношений адвокатуры и государственной власти с точки зрения соблюдения этого принципа в условиях построения правового государства и гражданского общества. Проведено сравнение отечественного законодательства и международных актов о гарантиях реализации независимости данной правозащитной учреждения.*

Ключевые слова: *адвокат, адвокатская деятельность, зависимость адвокатской деятельности, правозащитный орган.*

Summary. *The article is devoted to the analysis and research of the essence of functioning of the principle of independence of advocacy activity in accordance with international legal standards. An analysis of the relationship between law and government in terms of observance of this principle is provided in the context of building a rule of law and civil society. A comparison of domestic legislation and international instruments concerning the guarantees of the implementation of the independence of this human rights institution.*

Key words: *lawyer, advocacy, dependence of advocacy, human rights organization.*

Постановка проблеми. *Держава знаходиться на етапі формування нового правового обґрунтування діяльності адвокатури, яка є невід’ємним значимим інститутом правової системи.*

У ст. 59 Конституції України зафіксовано волю народу, гарантовано кожному право на отримання правової допомоги. З прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», держава істотно розширила офіційне визнання сфери дії адвокатури та її вихід за рамки судової системи, тим самим значно збільшивши її впливовість і значимість.

Разом з тим, багато питань функціонування цього правозахисного інституту залишається невирішеними. В Україні тривають дискусії з приводу визначення ролі та місця адвокатури у суспільстві, залишається дискусійним питання допустимості втручання держави у діяльність адвокатури, зміцнення гарантій її незалежності.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання правового статусу інституту адвокатури та його взаємовідносини з органами державної влади тією чи іншою мірою розглядалися у роботах зарубіжних та вітчизняних науковців. Окремим аспектам цієї проблематики присвячували свої праці, зокрема: М. Антонович, Т.В. Варфоломеєва, Є.В. Васьковський, М.М. В.Г. Гончаренко, С.В. Гончаренко, О.С. Деханов, А.В. Козьмініх, О.Г. Яновська та інші вчені. Проте, більшість досліджень було проведено до прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 2012 р., і досі багато питань є невирішеними та потребують наукового дослідження.

Вказане обумовлює **актуальність даної праці та її мету** – дослідити сутність та міжнародно-правові стандарти принципу незалежності адвокатської діяльності, надати аналіз взаємовідносин адвокатури та державної влади з точки зору дотримання цього принципу в умовах побудови правової держави та громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адвокатура в демократичному суспільстві функціонує як не підпорядкована державі, незалежна інституція, якій гарантований захист від будь-якого

стороннього втручання. Про це свідчить публічно-правовий статус даного інституту, гарантування державою права на отримання правової допомоги фізичним і юридичним особам [8, с. 112-115].

Незалежність адвокатури є одним з головних принципів адвокатської діяльності. Отже, повинні не тільки існувати надійні механізми забезпечення цього принципу, а й беззастережне його дотримання [3, с. 99]

Принцип незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності закріплений як у національному законодавстві України (ст. 4 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ПАЕ), так і у численних міжнародно-правових актах тощо.

Преамбула Правил адвокатської етики в Україні визначає, що «Конституція України проголосила щонайважливішу соціальну функцію адвокатури – забезпечення права на захист від обвинувачення та надання професійної правничої допомоги (правової допомоги). Адвокатура України - недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів професійної правничої (правової) допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури» [14].

Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Проте суттєву питому вагу в забезпеченні гарантій адвокатської діяльності займають й міжнародні документи. Адже відомо, що у статті 9 Конституції зазначається, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Слід нагадати, що до основних міжнародних актів, що визначають засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності, можна віднести наступні: Основні принципи, що стосуються ролі юристів (прийняті восьмим Конгресом ООН з попередження

злочинності та поведження з правопорушниками, Гавана, Куба, 27 серпня - 7 вересня 1990 г.); Рекомендація R (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про свободу здійснення професії адвоката (прийнята Комітетом Міністрів 25 жовтня 2000 року на 727-му засіданні заступників міністрів); Європейська Хартія засадничих принципів юридичної професії (Прийнята на Пленарному засіданні Ради адвокатури та юридичних асоціацій Європейського Союзу 48, Брюссель, 24 листопада 2006 р.); та ін. [3, с. 82].

Таким чином одним з факторів дотримання гарантій адвокатської діяльності є забезпечення відповідності положень національного законодавства з питань адвокатури та адвокатської діяльності вимогам міжнародних документів [8, с. 112-115].

В юридичній літературі висловлюються думки щодо існування принципу незалежності адвокатури. При цьому зазначається, що незалежність адвокатури складається з двох елементів: по-перше, з незалежності адвокатури та адвокатських об'єднань як організацій, що здійснюють адвокатську діяльність, а, по-друге, із незалежності самих адвокатів при здійсненні їх діяльності.

Принцип незалежності адвокатури розглядається окремими науковцями як єдиний, що містить у собі два структурних елементи. При цьому варто зазначити, що автори, які його визначають та характеризують [11, с. 121–122], здебільшого досліджують найперше незалежність адвокатури загалом і лише потім – незалежність адвоката. Є й думки про існування принципу незалежності адвоката [10, с. 172], однак зміст дослідження цього принципу знову ж охоплює собою незалежність адвокатури [10, с. 114–135].

Визначальною є саме незалежність адвоката при здійсненні адвокатської діяльності, тобто функціональний принцип, а незалежність адвокатури є однією з організаційних засад, яку в аспекті незалежності

адвоката при здійсненні адвокатської діяльності слід розглядати як гарантію забезпечення такої незалежності.

При цьому не варто розглядати загалом як самостійний принцип незалежність адвокатури, яка в силу системності принципів організації та діяльності адвокатури є гарантією принципу незалежності адвоката та проявляється у принципі корпоративного самоврядування в адвокатурі. Незалежність адвокатури є основою самоврядування в ній, органічною складовою цього самоврядування [6].

Сутність принципу незалежності адвоката при здійсненні адвокатської діяльності полягає в тому, що при наданні правової допомоги адвокат має бути позбавлений непередбачених законом обмежень, впливу, спонукань, тиску, погроз і будь-якого втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого суб'єкта або з будь-якої підстави, а прийняті адвокатом рішення не є наслідком впливу на адвоката з боку іншої особи, а приймаються для виконання професійних обов'язків адвоката, дотримання присяги адвоката та правил адвокатської етики [4].

У науці цілком правильно дослідження незалежності адвоката здійснюються в напрямку визначення переліку суб'єктів, від яких повинен бути незалежним адвокат. Так, К. М. Северин загалом вказує на незалежність адвоката від: 1) правоохоронних органів, від держави в цілому; 2) власних інтересів; 3) довірителя; 4) своїх ділових партнерів. Додатково до цих суб'єктів у науці, міжнародно-правових актах долучаються також такі суб'єкти, як влада і громадськість [2, с. 72], керівництво організаційних форм адвокатської діяльності (адвокатської фірми, колегії тощо) та професійної асоціації адвокатів [2, с. 73], об'єднання громадян (політичні партії, громадські організації) [3, с. 99]. Адвокат повинен бути незалежним і від інших суб'єктів права, наприклад, підприємств, установ, організацій, політичних партій, окремих фізичних осіб тощо.

Надзвичайно важливим та актуальним у світлі реалізації принципу незалежності адвокатської діяльності в Україні також є забезпечення та розвиток реальної свободи вираження поглядів. Відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) вільне вираження поглядів – свобода мати власну думку, отримувати й поширювати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Подібна норма є запорукою розбудови демократії, створення плюралістичного середовища в системі органів адвокатури [6].

Реалізація принципу незалежності професійної діяльності адвокатів безпосередньо пов’язана з дуалістичною природою інституту адвокатури в правовій державі: з одного боку, адвокат – це необхідний елемент системи правосуддя, а з іншого, професійний консультант (радник) громадян та їх об’єднань. Цю подвійну функцію адвокат може виконувати тільки в тому випадку, якщо йому гарантована необхідна незалежність. Тільки ця незалежність може забезпечити адвокату можливість співвідносити і врівноважувати ці двосторонні інтереси і займати незалежну правову позицію [6].

Як відзначає Ю.Ф. Лубшев, адвокатура – це юридично незалежна від держави професійна організація фахівців-правознавців, які в силу своїх поглядів, навичок, наявних знань взяли на себе обов’язок захищати права і свободи людини [20, с. 97].

25 листопада 2006 року ССВЕ одноголосно ухвалила «Хартію основних принципів європейської адвокатської професії». Хартія містить перелік з десяти принципів, спільних для всієї європейської адвокатської професії. В даному документі принцип «незалежність та свобода адвоката щодо ведення справи клієнта» тлумачиться так:

Адвокат потребує свободи — політичної, економічної та інтелектуальної — у реалізації своїх повноважень, консультуванні та

представництві інтересів клієнта. Це означає, що адвокат має бути незалежним від держави та інших владних інтересів і не повинен допускати, щоб його незалежність була поставлена під загрозу у результаті згубного тиску з боку ділових партнерів.

Адвокат також має залишатися незалежним і від свого клієнта, якщо він хоче завоювати довіру третіх осіб та суду [9].

Саморегулювання професії має життєво важливе значення в підтримці незалежності практикуючого адвоката. Слід зазначити, що в суспільствах з нерозвиненою демократією адвокати зустрічають перешкоди у веденні справ своїх клієнтів та можуть навіть бути ув'язненими чи позбавленими життя у процесі здійснення своєї професійної діяльності.

Специфіка цілей і завдань адвокатури вимагає як необхідної умови належного здійснення адвокатської діяльності максимальної незалежності адвоката у виконанні своїх професійних прав і обов'язків, що передбачає його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність з надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів [13].

З метою дотримання цього принципу в своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний протистояти будь-яким спробам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав, гарантій адвокатської діяльності та їх ефективному використанні в інтересах клієнта.

Адвокат не повинен при виконанні доручення клієнта керуватися вказівками інших осіб.

Висновки. Адвокатура в будь-якому цивілізованому суспільстві є єдиним професійним правозахисним інститутом, здатним в силу

виконуваних нею функцій ефективно контролювати діяльність держави за допомогою виконання покладених на неї обов’язків – захисту прав і свобод громадян. Взаємодія органів державної влади та інституту адвокатури повинна здійснюватися на основі об’єднання зусиль в умовах побудови правової держави та формування громадянського суспільства в Україні.

Незалежність адвокатури – це стан балансу між інтересами цього інституту і держави, який відповідає вищій конституційній цінності – забезпеченню прав людини. Ця незалежність може бути обмежена лише в інтересах забезпечення нормальної діяльності цієї інституції, у межах і на підставах, встановлених Законом.

Для досягнення поставленої мети необхідно, на мою думку, посилити відповідальність за втручання в діяльність адвоката як з боку органів влади, так і з боку приватних осіб на законодавчому рівні шляхом внесення змін і доповнень Кримінального кодексу України, щоб будь-яке посягання на незалежність адвоката було караним.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Бусел. – Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2006. 1728 с.
2. Іваницький С. Принципи організації і діяльності прокуратури та адвокатури: зміст і співвідношення / С. Іваницький // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 2. С. 52–59.
3. Сопільник Л. Загальні принципи діяльності адвокатів / Л. Сопільник, М. Микитюк, Р. Заяць // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2010. Вип. 5. С. 98–104.
4. Судейко М. А. Аналіз принципів діяльності адвокатури [Електронний ресурс] / М. А. Судейко // Publishing house Education and Science s.r.o. – URL: http://www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Pravo/75429.doc.htm

5. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (Страсбург, жовтень 1988 р.). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_343
6. Варфоломеева Т. В. Проблеми української адвокатури / Т. В. Варфоломеева // Адвокат. 2009. No 10.
7. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» // Відомості Верховної Ради. 2013. No 27.
8. Кузьмініх А. В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства : дис. ... канд. політ. наук / А. В. Кузьмініх. – Одеса. 220 с.
9. Шкребець Є. Ф. Принципи адміністративно-правового забезпечення діяльності адвокатури України [Електронний ресурс] / Є. Ф. Шкребець // Форум права. 2015. No 2. С. 192–197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.008. – 218 с.
10. Калинюк С. С. Інститут адвокатури в механізмі реалізації права людини і громадянина на правову допомогу: конституційно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Калинюк Степан Степанович; Ужгород. нац. ун-т. Ужгород, 2015. 203 с.
11. Обловацька Н. О. Принципи організації та діяльності адвокатури в Україні та Росії / Н. О. Обловацька // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія No 18. Економіка і право : зб. наук. пр. Київ, 2010. Вип. 9. С. 120–126.
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: <http://www.portal.rada.gov.ua>
13. Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів від 24.11.2006 р. [Електронний ресурс] // Сайт Співки адвокатів України. URL: <http://cay.org.ua/ua/104/>

14. Правила адвокатської етики. Постанова Вищої кваліфікаційної комісії
адвокатури від 17.11.2012 року. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12>